

א-ל ש-די בתורה

דניאל פואה

בשמות, ריש פרשת וארא: "וידבר אלקים אל משה ויאמר אליו אני ה'. וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב בא-ל ש-די ושמי ה' לא נועדתי להם". כשבודקים בספר בראשית מוצאים שהקב"ה נגלה בא-ל ש-די רק לאברהם וליעקב, אבל לא ליצחק. לאברהם - "וירא ה' אל אברהם ויאמר אליו אני א-ל ש-די...". (בר', יז, א) וליעקב - "ויאמר לו אלקים אני א-ל ש-די". (שם, לה, יא). וקשה, למה אומר הקב"ה למשה "וארא... אל יצחק... בא-ל ש-די" כשבתורה לא מוזכר דבר זה כמו שהוזכר אצל אברהם ויעקב? ועוד, במה שונה יצחק מאברהם ויעקב שלו לא נאמר "אני א-ל ש-די" כפי שנאמר להם?

א-ל ש-די מוזכר בתורה שש פעמים. ננסה לבחון את המקומות בהם נאמר, ולאו דוקא בסדר כרונולוגי (אלא ענייני):
א. בראשית, יז, א-ח. ביחד עם דבריו של הקב"ה לאברהם: "אני א-ל ש-די התהלך לפני והיה תמים" קורים עוד שלשה דברים באותה התגלות: שינוי שם לאברהם, הבטחת זרע והקמת ברית "ביני ובינך ובין זרעך אחריך לדורותם לברית עולם", והבטחת הארץ כשמיד אחריה הציווי לברית מילה.

ב. בראשית, לה, ט-יב. הקב"ה נראה אל יעקב בבואו מפדן ארם, וגם כאן, בנוסף לדברים: "אני א-ל ש-די", יש שינוי שם לישראל, הבטחת זרע והבטחת הארץ.

ג. "ויקרא יצחק אל יעקב ויכרך אותו ויצוהו... לא תקח אשה מבנות כנען... וא-ל ש-די יכרך אותך ויפרך וירבך והיית לקהל עמים. ויתן לך את ברכת אברהם לך ולזרעך אתך לרשתך את ארץ מגוריך אשר נתן אלקים לאברהם". (בר' כח, א-ד). יצחק משתמש בשם א-ל ש-די במקום המתאים ביותר, כשהוא מברך את יעקב בזרע ובירושת

הארץ, אחרי שכתוב "וישטם עשו את יעקב... ויאמר עשו בלבו יקרבו ימי אבל אבי ואהרגה את יעקב אחי", דהיינו השבועה לכאורה עומדת בסכנה, אומר יצחק ליעקב: א-ל ש-די שהבטיח הוא יברך אותך.

ד. "ויאמר אלהם ישראל אביהם אם כן אפוא זאת עשו קחו מזמרת הארץ בכליכם... ואת אחיכם קחו וקומו שובו אל האיש. וא-ל ש-די יתן לכם רחמים לפני האיש ושלח לכם את אחיכם אחר ואת בנימין ואני כאשר שכלתי שכלתי". (בר', מג, יא-יד). אחרי שמסופר "והרעב כבוד בארץ, ויהי כאשר כלו לאכול את השבר אשר הביאו ממצרים...". (שם, א-ב) וליעקב, בגלל חומרת המצב, אין ברירה אלא לשלוח את בנימין ולסכן בכך את זרעו מרחל (כי יוסף הרי איננו) ואת ההבטחה שנאמרה לו בא-ל ש-די (לה, יא): "גוי וקהל גויים יהיה ממך" (רש"י: "גוי - בנימין". ופירושו מובן מכיוון שיש כאן יתור ברור, ומדובר על גוי נוסף שעדיין לא נולד). - משתמש יעקב כאן בשם המיוחד א-ל ש-די כדי שההבטחות שניתנו בשם זה, ועכשיו עומדות בסכנת קיום, אכן יקוימו.

ה. "ויאמר יעקב אל יוסף א-ל ש-די נראה אלי בלוז בארץ כנען ויברך אותי. ויאמר אלי הנני מפרך והרביתך ונתתיך לקהל עמים ונתתי את הארץ הזאת לזרעך אחריך אחוזת עולם. ועתה שני בניך הנולדים לך בארץ מצרים עד בואי אליך מצרימה לי הם אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי". (בר', מח, ג-ה). יעקב לפני מותו רוצה להגשים חלק מהבטחת א-ל ש-די שנאמרה לו: "גוי וקהל גויים" (רש"י: "גויים - מנשה ואפרים שעתידיים לצאת מיוסף והם במנין השבטים"), ולכן הוא מעביר את ההבטחה שנאמרה לו בא-ל ש-די ליוסף ושני בניו.

ו. בתחילת פרשת וארא (שמות ו, ב-ג) כשבני ישראל בשיא הגלות וקרובים מאד לתחילת הגאולה, אומר הקב"ה למשה שנראה לאבות בא-ל ש-די, דהיינו שהבטיח להם זרע וארץ.

נראה, לעניות דעתי, שהקב"ה נגלה לאברהם בשם א-ל ש-די, יצחק ידע את השמוש המדויק של שם זה, ליעקב גם נראה הקב"ה בשם א-ל ש-די וגם הוא משתמש בו בשני מקומות בהחלט מתאימים, יוסף אינו מעביר זאת הלאה, אבל הקב"ה מזכיר שם זה למשה ברגע המתאים ביותר. מאין ידע יצחק את השם א-ל ש-די ואת השימוש הנכון בו? אפשר להסביר בשתי דרכים: או שאברהם העביר לו, או שהקב"ה נגלה אליו בשם זה למרות שהדבר לא נכתב בתורה בפירוש: "ויהי רעב בארץ... וירא אליו ה' ויאמר אל תרד מצרימה... ואהיה עמך ואברכך כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל והקמותי את השבועה אשר נשבעתי לאברהם אביך. והרביתי את זרעך... ונתתי לזרעך את כל הארצות האל...". (בר', כו, א-ה), יש כאן הבטחת זרע והבטחת הארץ, ויותר מכך, מוזכרת פה שבועת אברהם, שנאמרה לו בא-ל ש-די, ושאותה מעביר אח"כ יצחק ליעקב בלכתו לארם "ויתן לך את ברכת אברהם", ואז משתמש יצחק בא-ל ש-די, וכפי שהזכרתי. ומצאנו כעין זה, שהתורה מזכירה דבר שנאמר, למרות שלא הזכירה בפירוש קודם שאכן נאמר; כמו בשמות לב, כז: "ויאמר להם כה אמר ה' אלקי ישראל שימו איש חרבו על ירכו...". ולא הוזכר בפירוש שציווה כך, ומפרש הרמב"ן: "אבל היא מצוה שנאמרה למשה מפי הגבורה ולא כתבה... והנה זאת המצוה כמצות כה אמר ה' מלא העומר ממנו וכבר הזכרתי כיוצא בהם". וכן כתב בפירושו בשמות יא, א: "...אבל לא רצה הכתוב להאריך באמירה שאמר ה' למשה, כי די במה שספר משה לפרעה כה אמר ה'... ובאו כענין הזה פרשיות רבות בתורה", שהכתוב קצר במקום אחד והאריך במקום אחר; ואם כתוב בתחילת פרשת וארא שה' נראה גם ליצחק בא-ל ש-די, מסתבר שאכן נראה לו כך הגם שאין הדבר כתוב קודם בפירוש. (לכאורה, לפי הפירוש שנקט רש"י בשמות לב, כג, שהעדיף לציין מקור, היכן אמר ה' "שימו איש חרבו על ירכו" - "זובח לאלהי' יחרם", ולא פירש כמו הרמב"ן, נראה שאי אפשר לומר כך אלא בשיטת הרמב"ן; אבל יתכן שיש הפרש בין מצוות שהתורה

מציינת שנאמרו, שציווי כן צריך להיות מוזכר בפירושו, לבין ספור דברים שאפשר להשלים ממקום אחד למשנהו, ובמקרה דנן יהא נכון גם לפי רש"י).

ובכל זאת אפשר עוד להקשות, מדוע אצל אברהם ואצל יעקב הוזכר בפירוש שהקב"ה נגלה אליהם בא-ל ש-די ואילו אצל יצחק לא, וצריכים להשלים ידיעה זאת ממה שנאמר למשה? מתוך שש הפעמים שמופיע בתורה השם א-ל ש-די, רק בשתיים ה' הוא האומר "אני א-ל ש-די" (א וב דלעיל), כשהוא נראה לאברהם ואח"כ ליעקב. בשתי התגלויות אלה, נוסף להבטחת הזרע והארץ, יש גם שינוי שם ע"י הקב"ה, אברם לאברהם ויעקב לישראל. שמו של יצחק לא שונה. ונראה שאולי יש קשר בין הדברים וזאת גם הסיבה שלא כתוב בתורה לגבי יצחק "אני א-ל ש-די". נסיון ההסבר שלהלן הינו רק בגדר האפשר ותו לא. הקב"ה ברא את עולמו במידת החסד, אבל ראה שאין העולם יכול לעמוד במידת חסדו השופע, ויש צורך להגבילו, ולכן צרף את מידת הדין; וזהו שכתוב א-ל ש-די, שאמר לעולמו די. אצל אברהם שהוא מידת החסד, וכן אצל יעקב - מידת הרחמים, שייך מצד אחד שינוי (שינוי שם מעיד על שינוי מהות, ובודאי אם הוא בא מהקב"ה. ושניהם יכולים לגרום להבטחת זרע ולהבטחת הארץ; כמו שרואים אצל אברהם, כפי שמביא רש"י על הפסוק "ויוצא אותו החוצה" (טו, ה) - "אמר לו צא מאצטגניניות שלך... אברם אין לו בן אבל אברהם יש לו בן..."). ומצד שני, כיוון שהם מצד מידת החסד שייכת בהם גם ההגבלה של א-ל ש-די. מה שאין כן ביצחק, שהוא מידת הדין, ואין שום חידוש בכך שהקב"ה יתגלה לו במידה זו, בא-ל ש-די, וגם שמו לא משתנה, כי כל תפקידה של מידת הדין הוא לקיים את מידת החסד, ומצד עצמה לבד אין לה תפקיד ואין צורך שתשתנה או תוגבל. בדרך זו ניתן גם להבין את הקשר בין א-ל ש-די לבין הבטחת זרע וארץ; לכתחילה יכול היה כל העולם להיות קדוש לה' וקרוב אליו, בשפע של מידת החסד, אבל מידת הדין שצורפה, כיוון שלא היה יכול העולם להתקיים במדרגה

גבוהה זו, צמצמה את קדושת המקום דוקא לארץ ישראל, והגבילה את קרבת האנושות לבורא העולם דוקא לעם ישראל (זרעו של אברהם, אבל לא כולו, "כי ביצחק יקרא לך זרע", וגם מבניו של יצחק, רק יעקב זוכה לברכת אברהם); הגבלה זו באה לידי ביטוי בשמו של הקב"ה א-ל-ש-די, והוא נכתב בתורה תמיד בקשר לכך.